

Ş A R K I L A R V E Y Ü Z L E R

İskender Savaşır

İki tane yüz (çehre) tasarlıyorum. İkisi de şarkı söylüyor. Birincisi için güzel demek güç... İfadesiz... Sağır olsaydınız yüzünden, yüzünüzün ifadesinden söylediği şarkının türünü, hatta şarkı söylemekte olduğunu bile kestiremezsiniz. Ama dikkatini kendi dışındaki bir şeye teksif etmiş olduğu hemen belli oluyor. Bu yoğunlaşmanın o an yaşanmakta olanlarla, kendi yaşamakta oldukları ile bir ilgisi yok. O kadar ki, söylemekte olduğu şarkıyı bile kendi seçmemiş, biri ısmarlamış. Makyajlı bir yüz... Şarkı söylemiyor olsaydı, onu bayağı bulabilirdiniz. Ama şarkı söylüyor olmak bayağılığın bütün izlerini siliyor. İfadesizliği yüzüne bir yaşsızlık kazandırıyor.

Söyleyişini, nereden baktığınıza bağlı olarak, “ortalama” ya da “klasik” bulabilirsiniz: Söylenmesi gerektiği gibi söylüyor. Ama her halükârda -ister klasik diye nitelendirin ister ortalama diye- sesinin sizi aşan bir boyutu var.

Gerçi müzik dinlemek her zaman bir aşkınlıkla karşılaşmaktır. Zaten bu iki yüzü tasarlamakla yapmaya çalıştığım, hayat içerisinde bize aşkınlık sözcüğünü ihsas eden durumları anlamak, her birinin kendine özgü olduğunu kavramak... Ya da daha doğrusu, aşkınlık kavramının gizlediği somut, canlı imgeleri keşfetmek.

Birinci (ifadesiz) yüzün söylediği şarkı, soframıza bir ölçü, bir kıstas gibi müdahale ediyor. Kendisinin bir aracidan ibaret olduğunun altını çizen bu ses de dahil her şey, şarkı karşısında yetersiz kalıyor. Ezici bir mükemmellik...

Bu yüzün söylediği şarkıyı düşündürken aklıma Maria Callas'ın sesi geliyor; sesi ve hayatı... Mutsuzluğunun kaynağının belki de ikisi arasındaki mesafe olduğunu düşünüyorum. Kuşkusuz Maria Callas çağdaş bir kadındı; şarkısını kadın sesinin ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında kazandığı olanaklarla söylüyordu. Yoksul bir Yunan ailesinin kızı, Visconti'nin öğrencisi, devrin magazin basınının en popüler yıldızı, Onasis'in sevgilisi, Pasolini'nin başarısız aktrisi... Bütün bunlara karşın, çağdaş bir tutkunun, bir hırsın alabileceği bütün biçimleri tüketemedi. Belki de sesinde sezdiği bir bütünlük ya da sahiçilik olanağını kendi hayatında gerçekleştiremediğinden mutsuzluğu... Nedir ki bir insanın hayatı..?

Karşımda gördüğüm kadın bel canto söylemiyor. Söylediği arabesk, ölçülü bir arabesk, daha çok da arabeskleştirilmiş türküler. Bunlar da, bu hayat tarzının yaratabileceği belki de en mükemmel şeyler. Bir hayatın toplamından süzölmüş, hiçbir tek kişi tarafından yaşanmasına imkân olmayan bir biçim, bir ses. Sanırım Orhan Gencebay bile farkında olmalı, dile getirdiği acının yaşananlar içersinde bir karşılığı olmadığını... Ama şarkı insanı öyle bir uç noktaya vardırabiliyor ki, hayatın imkânları karşısında şu anda yaşananlar, acının ideal biçimi karşısında belirli bir anda gerçekten çekilmekte olan gündelik acı, anlamsızlaşabiliyor. İster istemez, bir hayatın sunduğu, sunmasa da sezdirmediği, yetkinlikle, bollukla, şu anda yaşamakta olduklarınızın arasındaki mesafeye takılıyorsunuz. Olanaklarınızın karşısında kendi kısmîliğinizin, küçüklüğünüzün farkına varıyorsunuz.

Bu yüzden bu şarkıdan zevk alabilmek, sizin için daima bir başarı... Çünkü bu şarkıdan gerçekten zevk alabilmek demek, gerçekliği aşabilmek demek; olanla olabilecek olanın arasındaki sınırların erimesi demek.

Ama çoğunlukla şarkı boyunca sıkıntılı bir sessizlik oluyor. Şarkı sona eriyor. Birisi bir espri yapıyor. Hava dağıtılıyor.

Yüzlerden ikincisi, birincisinin aksine bir zamanlar âşık olduğum, hâlâ her zaman âşık olabileceğim bir yüz. Benim âşık olmamdan da önemlisi, âşık olunabilirliğini ilan eden, onunla birlikte varolan bir yüz... Kendisine yöneltilen bütün duygusal talepleri, karşılamasa da, kaydediyor, kaydettiğini yansıtıyor. Kışkırttığı duyguların hakkını vermiş gibi oluyor. Âşık olunabilirlik dediğim özellik de, güzellik gibi bir terimle özetlenebilecek kadar yalın bir şey değil. Aksine... Şarkı onu güzelleştirmiyor, söyledikçe yüzünün çizgileri derinleşiyor, yaşlanıyor. Çünkü o anda bir şey yaşanırken, aslında bir hayat tüketiliyor; bir yaşantı uğruna her şeyden vazgeçilebiliyor. Hiç değilse bir şarkı boyunca...

İkinci yüzün sesi teknik dedikleri açıdan da kusursuz değil. Bir akşam boyunca edilmiş sahici ve sahte bütün sözlerin, içilmiş bütün sigaraların, alkolün ve hatta verilmiş tavizlerin yükünü taşıyor. Çatlıyor, tiz sesleri çıkaramıyor, şarkının sözlerinden bazılarını hatırlamıyor, mırıldanarak geçiyor. Velhasıl durduğu yer çok hassas bir nokta; bir an için sürçse, çevredeki seslerden (öğretmenlerden, eleştirmenlerden, uzmanlardan) biri onu düzeltmeye, melodiyi ondan çalmaya kalkışabilir. Ama sürçmüyor (şimdilik) ve kimse kalkışmıyor. Olsa olsa, daha pes bir perdeden ve daha alçak bir sesle bazıları şarkıya katılıyor, onu desteklemek üzere.

Desteklemek de değil, onunla buluşmak, bir buluşmayı tamamlamak, çünkü bu şarkı aslında bir buluşmanın adı. Her zaman daha da ötesini sezdiren bir buluşmanın...

Örneğin ben istemiş olabilirim o şarkıyı ve ola ki, benim için söylüyordur. Şarkı sırasında gözlerimiz birbirine takılabilir, derin bir bakışla bakışırsız, o bakışı bir erkeğin bir kadına, bir kadının bir erkeğe duyabileceği türden bir aşkla karıştırabiliriz. Hüsrancı kolay (tez) bir yanılısama...

Bu yüzün sahibi olabilecek arkadaşlarımdan biri "*Bak, öyle bir erotizm var ki, altın tozları gibi havaya dağılıyor*" demişti, "*hiçbir davranış, hiçbir cinsel birleşme onu tatmin edemez*". Haklıydı. Şarkı gibi o bakışma da kendisine sadece görünüşte yabancı bir sürü bakışla, başka bir sürü ayrıntıyla desteklenen bir ânın parçasıydı. Tesadüfî bir buluşmanın en fazla koyulaşmış olduğu bir ân... Unutulması kolay bir hakikat. Unutulduğunda, bir ân bütün bir hayatı taşıyabilir, mükemmel de olsa kısmî bir yaşantı hayatı ikame edebilir sanılıyor.

Bir ânın koyulaşması... Çevresine, kendi dışına geçit vermemesi, kendi üzerine kapanması... Ne demek?

Yüzlerden birincisinin söylediği şarkıyı bir banda kaydedebiliriz. Ertesi gün dinlediğimizde hoşumuza gidecektir. Hatta o kadar ki, o şarkı aracılığıyla hatırlanmak, bizim için bir kıvanç, başlıca kıvanç kaynağı olabilir. ("*Maria Callas 1956'da Berlin'de Lucia'yı söylerken, ben de oradaydım*".) İkinci yüzün şarkısının tekrarı ise ancak bir mahcubiyet kaynağı olabilir. Aradan

yeterince zaman geçmişse zaten mahçup bile olmayacak kadar yabancılaşmışızdır.

“Git, koş, kaç” dedi kuş

“İnsanoğlu bu kadar gerçekliğe dayanamaz”

Kendisinde ibaret olan bir ânın sesi, hiçbir şeyi taşımayan, aktarmayan bir şarkı...

Bu yüzden, bu ikinci yüzün sesini daha tanıdık kılmak için ünlü sesler arasında birini bulmak güç. Seslenmeyen bir ses... Yine de belki Lotte Lenya'nın en eski plaklarında bazen işitilen gölge, Brecht, Lotte Lenya ve Kurt Weill arasında yaşanmış ve hikâyesi yazılamayacak bir andan kaynaklanıyordur. O ilk plakların etkililiğini, ruhun böyle aracısız bir etkisi dışında bir şeyle açıklamak güç.

Zaten şarkının başladığı ânı da tam olarak kestiremedim. Hangi noktada, niçin konuştuklarımız sesinde bir şarkıya dönüştü? Şarkı sona da ermedi: Farkedilmez bir geçişle yerini konuşmanın daha tanıdık vurgularına bıraktı.

Bir de tabii, bütün bunların dışında, belki ilk kez çocukken ölümden ilk korkulduğunda işitilmiş bir ses var. Bir şarkı değil bir ses... Bir kemanın, daha da iyisi bir piyanonun soğuk sesi... Sonuncu kertede belki aşkınlık teriminin indirgenemez içeriğini bu sonuncu ses veriyor.

Çünkü dirimini tek tek durumlara, kişilere kayıtsızlığından, onları aşmasından alan birinci ses bile, bütün bunlara rağmen, kendisine bir muhatap, bir dinleyici arıyor. Bu dinleyici sürekli olarak ertelenen bir gelecekte ama olsun; onsuz, bizim hayatımızın bizim ifade edemediğimiz toplamını takdir edecek, onu olumlayacak bir dinleyicinin varolacağına inanılmaksızın, bu ses kendi anlamına, güzelliğine kavuşamıyor. (Maria Callas'ın sesini güzel bulurken, onunla heyecanlanırken aslında kimi düşünüyoruz? Aşktan da önemli bir anlayışlılıkla gelecekte bizi karşılamaya gelen kim? Belki çocukluğumuzda bize ancak babamızın sağlayabileceği güveni annemizin sevgi dolu gözleriyle sunan biri... Hatları seçilmeyen bir yüz...) Ama bu aşkınlık türü, tarihe güvenini yitirmiş bizler için çok ikna edici değil. Orhan Gencebay'ın bile modasının geçtiği bir dünyada, Callas'ın heyecanını çocuksu bulmamak, başka türlü olabilecek olsaydı da böyle olmuş olan bu gerçek tarihin bizim durduğumuz son noktasından ona, biraz olsun, yukardan bakmamak mümkün mü?

Bir an için mümkün... Ama bir an için katılmakla, aslında ona ihanet etmiş oluyoruz. Çünkü bu ses, bu hırs bütün bir hayatı taşımaya adaydı. Sinizme bu kadar yabancı bir kuşatıcılık bizi nasıl ikna edebilir? Kime söylediğini umuyordu bu kadın? Bize mi? Bizden ne umabilir? Bizden sonra ne umulabilir? Kim onu anlayacak? Anlasa ne olacak?

Tabii bütün bu son söylenenler Callas hakkında, tasarladığım birinci yüz hakkında değil. Callas'ı 1956 yılında Berlin'de dinleyebilirdim, birinci yüzü 1987 yılında, artık bütün kültürünü de yitirmiş bir gecekonduya dinledim. Callas 1956'da hâlâ bir şeyler umabilirdi; birinci yüzün sahibi bir anneydi, ummanın dışında bir mutluluk tanııyordu.

Gerçekleşmek bazen umut için hüsrandan daha zalim bir sonuç oluyor, olabilir. "Şimdi her şeyimiz eskisiyle kıyas kabul etmeyecek kadar daha iyi. Ama ne zaman böyle bir araya gelsek hep geçmişî hatırlarız, nedense hep geçmişî özleriz."

Tarih onların umutlarını ödüllendirmeyi tercih etmiş, acıları öksüz kalmış. (Nasıl başkalarının, benim, umutlarımı öksüz bırakırken, çıkarlarımı ödüllendirdiyse.) Kendi geçmişî, acılı kimliklerinin daha dolu olduğunu mu hissediyor? Bu şarkı aracılığıyla o geçmişî kimlik, şimdi kendisine bir muhatap mı arıyor? Hesap mı soruyor?

Bütün bunlar da aslında laf: "Kimlik", "geçmiş", "tarih" hatta "hesap sormak"... Masumiyetlerini yitirmeye başlamış ya da çoktan yitirmiş kelimeler. Hiçbiri "aşkınlık"tan daha tehlikesiz değil.

Bir daha deneyelim. Bu sefer sesin arılığında değil, durumun tanımından başlayalım: Ümraniye'de bir kadının, bu kadının, 1987 sonbaharında, benim de içinde bulunduğum bir ortamda bu kadar güzel arabesk söylüyor olması, ne demek?

Söylediği şarkı bir erkeğin şarkısı. Belki de kocasının... Ama kocasının henüz evlenmemiş oldukları, kendisini umutsuz bir aşkla sevdiği zamanının şarkısı. Kendisi de şarkıyı okurken, o adamın hiçbir zaman kavuşamayacağı ulaşılmaz sevgiliye dönüştüyor.

Bir yerde 1920'lerdeki ilk Arjantin tangolarının bir erkek yenilgisinin, erkeklerin yenilmişliğinin ifadesi olarak yorumlanabileceğini okumuştum. Sadece sözler düzeyinde dinlendiğinde aynı yorum bu makyajlı yüzün söylediği şarkılar için de geçerli olabilir. Ama bu müzik bir yenilginin, bir isyanın ifadesi olsa da, bir çılgılık değil. Bu kahpe dünyanın, doğurduğu umutların hiçbirine layık olmadığını farkında olmayı bir bilince dönüştürmüş. Bu bilinçten bütün bir hayatı karşılamaya cüret ediyor, bütün bir dünyayı oradan söylüyor. Birkaç tarihin sunduğu müzikal imkânların hepsini birden hoyrat bir saygısızlıkla kullanarak, herkesin denediği bir bireşimin eşğine herkesten çok yaklaşıyor. Bir fiyaka...

Hayatın kendi seyrinin bu şarkıyı yalanladığı, geçersizleştirdiği düşünülebilir. Kadın, şarkısını söylediği adamla evlenmiş. Ama şarkı, bu birlikteliği de hesaba katmanın, bu evliliğin o hasreti kesmeyeceğini bilmenin ve buna

rağmen, yine de kendi hasretinden kuşku duymamanın şarkısı. Bu yüzden, bu hayat o şarkıyı geçersizleştiremez.

Gerçi onlarla bundan beş altı yıl önce, şarkının ilk söylendiği sıralarda da -böyle bir sofranın çevresinde değilse de- karşılaşabilirdik. Mesela dolmuşlar o zaman daha bu kadar seyrekleşmemişti; belki ben minibüslere daha sık biniyordum; belki de daha sık aynı lokantalarda yemek yiyorduk. Ama o zaman şarkının, beni onlarla buluşturan bu ortak dünyada bir yırtık, bir gedik, hatta belki de bir geçit olabileceğini düşünüyordum. Bu kültürsüz ve sahici seste, başka bir hayatın, yeni bir dünyanın habercisi olabilecek bir şeyin, gerçek bir yabancıнын sesini işitmek istiyordum.

Biraz da o umudun izinde, belli bir şiddet bile riskini göze aldığımı düşünerek gelmişim buraya. Aksine, yabancılık bile çekmedim. Adam, galiba Beşiktaş'ta SHP'den belediye meclisi üyesi olacak. Çocukları bir bilgisayar kursuna gidiyor. Şarkıyı birlikte, aynı zevkle ve sıkıntıyla dinliyoruz.

İçerikleri farklı da olsa hepimiz bir geçmiş, her birimizin kendisinin olan bir geçmiş, yitirmişiz. Birlikte şarkı da söyledik. Birinci yüz sustuktan sonra, ikincisiyle bir ya da birkaç şarkı boyunca, başkalarına anlatmakta güçlük çekeceğimiz bir paylaşma yaşadık.

Ama anlatamamak o kadar önemli de değil. Birkaç cümle söyleyince, içki-den bahsedilince, şarkıların adı anılınca, nasılsa herkes, nasıl bir şey yaşamış olduğunu anlayacak. Bu topraklarda doğmuş olmak böyle bir şey. Böyle anlar herkesin hayatının sık sık tekrarlanan uğraklarından biri. İnsanlar kendileriyle ilgili en derin hakikatı, kaybetmiş olduklarını paylaşırken keşfediyorlar; kendi eksiklerini, eksilmişliklerini hatırlarken mutlu oluyorlar.

İkinci yüzün söylediği şarkı için, yalnızca kendisinde ibaret olan bir ânın sesi demişim. Ama eğer gerçekten doğru olsaydı bu, aşkınlık kavramının ardında yatan somut, canlı imgeleri ararken bu yüzü ve şarkısını hatırlamazdım. Aslında bir kayıplar toplamı... Daima kendi ötesini sezdirmesi de bu yüzden... Yitirmiş olmak, nelerin yitirilmiş olduğunu bir süre için önemsizleştirebiliyor; sanki bütün bu kayıplar toplamından yeni bir şey yaratılacakmış gibi oluyor. Bu arada, bu yanılısama sürdüğü sürece umulan yabancılığın bütün izleri siliniyor.

Ama hiçbir yanılısama sonsuz değil. Sonunda her gece gibi bu gece de sona erdi. Pazardan kazançsız dönen köylüler gibi eve yalnız döndüm.

Her yüz bir yüktür. Böyle tasarlanan, insanı böyle etkileyen her yüz bir yüktür. Her umut her anı bir yüktür. Bunlardan kurtulmak gerekir. Bunlardan kurtulmak, hafiflemektir, özgürleşmektir.

Doğru ama bütün bu laflar söylendiğinde de her Şey tüketilmiŐ olmu-yor, geriye yine bir Şey kalıyor. Yüzler yerlerini piyanonun soğuk sesine bırakı-yor. Ama buraya bile bir baŐkası gölgesini düŐürüyor. Artık bu yüklerden arınmıŐ olmak, tarihe, Allah'a ya da hayata inanmıyor olmak, bir yere, bir Şeye doğru yönelmeyi engellemiyor. Ynelinen herhangi bir Şeyin yoklu-đunda da yönelmenin kendisi kalıyor.

Turgut Uyar,

o br meseledir
herkesle kendi cesedi arasında

demıŐti. Başka biri "Herkes kendi heykelini yontmak zorundadır." Abartılı sözler bunlar. Söz konusu olan insanın ne cesedi ne de heykeli. Bir boŐluk-tayken bile yüklerinden arınamaması, kendi üzerine kapanamaması, kendi kendisiyle barıŐamaması. Araya giren belki kiŐinin kendi geçmiş umutları, kurdukları, yaŐadıkları; bir hafıza sanatı... Belki de değil. Belki de yalnız imgelemin çaresiz yaratıcılığından ibaret...